

Nejmladší oddělení Státního ústředního archivu v Praze

/ Ružena Hlušíčková /

V bývalém Státním ústředním archivu v Praze (dále jen SÚA) jsem pracovala v letech 1962–1989. Nyní mě nezdolná energie kolegy Tomáše Kaliny přesvědčila, že se mám do tohoto období ve svých vzpomínkách vrátit. Prosím čtenáře, aby od této statě neočekávali odborné pojednání s poznámkovým aparátem a aby s pochopením přijali pár vzpomínek na hezká, ale i hořká léta práce nejmladšího oddělení výše uvedeného archivu, v jehož čele jsem do roku 1989 stála.

Do SÚA jsem nastoupila v říjnu 1962 po skončení mateřské dovolené a po předchozí dvouleté praxi učitelky v Praze-Modřanech. Moje vysokoškolské vzdělání nemělo s archivem nic společného. Byla jsem promovány pedagog, obor český jazyk – dějepis. Péče o malou dceru mi nedovolila dojíždět dále do Modřan. Na popud bývalé kolegyně z archivu Anny Skýbové, jsem podala přihlášku do zaměstnání v SÚA, aniž jsem tušila, že právě on se stane mým pracovištěm pro příštích 28 let.

Byla jsem přijata do tehdejšího III. oddělení (později I. oddělení), které spravovalo archivní materiál z let 1918 do současnosti, a začala jsem louskat abecedu archivářské práce, která mě ihned zaujala. Díky výborným kolegyním – jmenuji alespoň Irenu Malou, Ludmilu Kubátovou, Julii Kutovou a další, jsem začala pronikat do tajů archivnictví – co je fond, jak se zpracovává, co je inventář, rejstřík, úvod...

První fond, který jsem dostala k samostatnému zpracování, byl prvorepublikový Junák. Nejvíce jsem se však naučila při kolektivním zpracování velkých fondů z období první republiky, z období okupace a po roce 1945. Zhruba za rok už jsem některé zpřístupňovací práce vedla a redakčně zpracovávala konečnou formu inventářů. Práce byla zajímavá a otevírala mi nové oblasti – dějiny správy, zásady vnitřní skartace, posuzování trvalé dokumentární hodnoty zpracovávaných archiválií, zapojení do systému vnitřní skartace u institucí aj.

Když už jsem začala být jako archivářka v práci jistější a spokojená, přišla pro mne neočekávaná změna. Tehdejší ředitel SÚA, Rudolf Rejman,

mě pověřil funkcí skartačního referenta archivu, kterou až dosud vykonával tehdejší vedoucí 2. oddělení Jaroslav Vrbata. Proč k této změně došlo, jsem se nedozvěděla, leč neměla jsem na vybranou. A začínala jsem do značné míry znovu – tuším, že to bylo v roce 1966 (či 1965?). Pravda, nezačínala jsem na „zelené louce“, řada věcí již fungovala. Existoval systém skartačních dvojic, které tvořily vždy dva vysokoškolsky vzdělaní odborní archiváři. Každá dvojice měla přidělený určitý proporcionální počet ústředních úřadů státu, v jejichž spisovných prováděla ve smyslu vyhlášky ministerstva vnitra č. 62 z 3. 2. 1953 o zásadách při vyřazování (skartaci) písemností odborný archivní dohled. K dispozici byly jednotné formuláře skartačního návrhu s přílohami a vzoru skartačního protokolu. Existoval poměrně kompletní seznam institucí, které podléhaly odbornému archivnímu dohledu SÚA. Úkolem skartačního referenta bylo organizovat a koordinovat práci skartačních dvojic, vést evidenci prováděných dohlídek, vést evidenci o množství vyskartovaných písemností i evidenci o archiváliích určených k trvalému uložení do archivu. Jako členka gremiální rady jsem měla vedení archivu informovat o mimořádných opatřeních, nedostatcích a jiných problémech při provádění tzv. vnější skartace. A tak jsem se do toho pustila, čas na zpracování jsem však nedostala.

Jak se zvětšoval nárůst písemné produkce ústředních úřadů a přímo jimi řízených organizací, ukázalo se, že dosavadní systém skartačních dvojic není schopen péči o ně dostatečně zajistit. Navíc nebyla zajištěna specializace na problematiku moderního materiálu po roce 1945. Skartovali odborní archiváři i z oddělení nejstarších archiválií, kterým dohled ve spisovných ubíral vzácný čas pro práci na „starších“ fondech. Patří jim za to poděkování. Přesto čas čerpaný skartačními dvojicemi byl nerentabilní a naprosto zanedbatelný ve srovnání s dalšími úkoly archivu, neboť zdaleka nepokryval potřeby vnější skartace. Jako skartační referent jsem na to vedení archivu upozorňovala a předkládala jsem konkrétní údaje např., že v druhé polovině 60. let, SÚA věnoval skartační činnosti pouhých 3% z veškerých svých prací.

Snažila jsem se podávat konkrétní návrhy na možná opatření. Postupně vykristalizovaly ve zřízení samostatné pracovní skupiny pro fondy z období po roce 1945 v rámci tehdejšího I. oddělení (dříve odd. III). Začala fungovat v roce 1967 nejprve se dvěma a později čtyřmi pracovníky. Pokud si pamatuji, byli to: Růžena Hlušíčková, Helena Janáková-Sadilová, poté Dana Retichová a Josef Žabka. Skartační dvojice složené zhruba ze třiceti odborných archivářů, však musely pracovat dál a je třeba zdůraznit, že

jejich činnost především zabraňovala nekontrolovatelnému ničení písemností na centrálních úřadech.

K výraznější změně v oblasti předarchivní péče postupně docházelo až po založení V. oddělení koncem roku 1968 a zejména po ustavení skartačního úseku v tomto oddělení v roce 1969 pod vedením Aleny Noskové. Soustředění této činnosti do V. oddělení bylo předpokladem pro budoucí specializaci archivářů vykonávajících dohled ve spisovnách a zlepšení práce spisoven. Postupně se prosazovalo nové pojetí předarchivní péče, tzn. důraz na výběr archiválií při plynulém vyřazování bezcenných písemností. Představovalo to ale celé roky práce, kterou bych ráda v následující části připomněla.

Vše začalo přidělením pracovních prostor pro nové oddělení v Břevnovském klášteře, které bylo třeba upravit, vymalovat, vybavit nezbytným nábytkem atd. O problémech břevnovského kláštera jako archivního depozitáře i ostatních rozptýlených depozitářích, se zmíním dále. Na tomto místě jenom připomínám, že všechny budovy, v nichž SÚA sídlil, patřily pod hospodářskou správu ministerstva vnitra, které mělo pečovat o jeho údržbu.

Pomalou, ale opravdu hodně pomalu, začali přicházet k původně čtyřčlennému kolektivu noví pracovníci. Pokud se nemýlím, ještě v roce 1968 to byla Dáša Šmerdová, Dana Retichová, kolem roku 1970 Tomáš Kalina, Milan Bílkovský a Karel Bolomský, v roce 1973 Hana Klasová, již dříve byli z I. oddělení (dříve odd. III.) do V. oddělení přeřazeni Josef Žabka a Alena Nosková. Všichni se podíleli na chodu našeho oddělení více než 15 let. Mezi „trvalky“ ráda přiřazuji Milenu Marešovou a Františka Štveráka, kteří sice do oddělení přišli až v 80. letech, ale archivu zůstali věrni dodnes. M. Marešová až do své smrti v r. 2008, T. Kalina, A. Nosková, F. Štverák a J. Žabka jsou dodnes zaměstnanci Národních archivů Praha.

Jinak oddělením prošla, zejména v 80. letech, řada většinou mladých lidí, kteří po dvou až pěti letech odešli na jiná, pro ně zajisté výhodnější pracoviště jak po stránce finanční, tak vzdálenosti do zaměstnání a vybavení pracoviště s možností stravování (podotýkám, že teplé obědy nebyly pro „břevnováky“ nikdy zajištěny), ale i z různých osobních důvodů.

Pokusím se vzpomenout alespoň na některé z nich bez pocitu hořkosti a smutku z toho, že dobře nebo sotva zapracovaní lidé, z nichž většina byla platnými členy oddělení, odcházeli „za lepším“. Ze vzpomínek se mi vynořují jména Alena Balcarová-Richterová, Ivana Bernášková, Martin Ebel, Drahomír Jančík, Marie Mazáčová-Žabková, Alena Míšková, Michal

Mocek, Jiřina Peštová, Dáša Šmerdová (byla přeřazena do oddělení nejstarších fondů po odchodu Anny Skýbové), Jitka Vondrová, Vladimíra Włodarczyková-Vaníčková. Myslím, že všichni se na nových pracovištích dobře uplatnili a že z práce v V. oddělení se odnesli dobrý základ.

Oddělení doslova krátce propluli Vladimír Waage a Irena Hrdinová a také pracovnice, které sem byly přeřazeny z různých důvodů z jiných oddělení SÚA. Mám na mysli Helenu Janderovou, Alenu Fejlkovou a Janu Šturzovou. Připomenout chci také manipulační pracovníky Josefa Šmucara a Miroslava Cigánka i brigádníka Františka Ramaisla, který se doslova pral s plísněmi v depozitářích, na archivních krabicích, tkanicích aj. K prvně jmenovanému J. Šmucarovi se váže pozoruhodné doporučení tehdejšího ředitele SÚA, který mi řekl: „On dobře házel balíky na poště, tak bude v oddělení platný.“ Nemohla jsem se zbavit nepříjemného pocitu – a to dodnes, jakým způsobem někteří kolegové chápali práci nejmladšího oddělení.

Myslím, že přesto jsme byli dobrý a schopný kolektiv, který se obětavě vyrovnával s narůstajícími úkoly a problémy. Vážila jsem si toho, že v naprosté většině neexistovala v oddělení závist, nevraživost a osočování a že mladý kolektiv neztrácel humoru ani ve složitých situacích. Semknutý kolektiv přežil i takové pohromy, jako „uklizení“ bývalého náměstka ministra vnitra Jindřicha Kotala do jedné z břevnovských kanceláří nebo krátkodobé a účelové zaměstnávání protekčních manželek různých pracovníků ministerstva vnitra, stejně jako pravidelná, tzv. služebně-politická hodnocení, zejména v 70. letech.

Z předchozího je patrné, že V. oddělení se potýkalo se složitou personální situací, fluktuace byla zvláště v 80. letech značná a citelně brzdila plnění úkolů. Jako vedoucí oddělení jsem se zejména v posledních letech obávala, jak vedení archivu opět „posílí“ naše oddělení odezvou na moje požadavky o potřebě zvýšit počet pracovníků. Je na místě poděkovat těm kolegům a kolegyním, kteří vytrvali a obětavě zvládali nelehkou situaci. Vděčně vzpomínám, kolik pracovníků zapracovávali při veškeré své práci, aby ti poté odešli jinam. Jestli si dobře pamatují, oddělení disponovalo průběžně 10–12 (ojediněle 15) pracovníky, jeho neměnný základ tvořilo 7–10 kolegů. Ráda na ně vzpomínám a s některými jsem dosud v kontaktu.

A nyní pár slov k náplni práce oddělení. Budu stručná, neboť určitou bilanci jsem podala na odborných seminářích SÚA k jeho 25. a 30. výročí, jejichž texty jsou k dispozici.

Po vzniku V. oddělení byly do jeho správy delimitovány archivní fondy z období po roce 1945. V rozsahu 8 000 bm byly převzaty z I. oddělení,

kteří je dosud spravovalo. Většinou šlo o fondy archivně nezpracované, jen několik jich mělo inventář. Do začátku 80. let bylo do V. oddělení převzato ze spisoven zhruba stejné množství archivního materiálu, takže jsme pečovali o více než 15 km archiválií. Bohužel se nepodařilo naplnit vytčený cíl, tj. převzít ze spisoven do archivu všechny dokumenty do roku 1960, neboť všechny depozitáře SÚA přidělené V. oddělení byly přeplněné. Depozitáře jsme měli v Praze (Břevnov, Loreta) na Mníšku pod Brdy (zámeček) v Mladé Boleslavi (býv. věznice) aj. Když už situace byla neúnosná a hrozilo nebezpečí, že vybrané archiválie ve spisovnách z různých důvodů „nepřežijí“, rozhýbalo se konečně ministerstvo vnitra a nabídlo SÚA prostřednictvím Archivní správy MV „geniální“ řešení. Přidělilo nám benediktinský klášter v Broumově, kde ještě dožívalo několik řádových sester. Klášter sám byl pro archivní účely naprosto nevhodný, vlhký, vyžadoval vnitřní stavební úpravy, temperování atd. Tedy běh na dlouhou a finančně náročnou trať s velmi nejistým výsledkem. Svě by o tom nejlépe podal kolega T. Kalina, kterému k jeho úkolům v oddělení přibyla funkce „referenta pro Broumov“ a kterému měl pomáhat „odborník“ – bývalý vedoucí hospodářské správy ministerstva vnitra – soudruh Matějný (v důchodu), od něhož vedení SÚA očekávalo hladké projednávání problémů u nadřízených složek. Určité úpravy v Broumově sice započaly, ale naštěstí jen to. Objekt vzdálený od Prahy 250 km se depozitářem nestal, neboť tehdy už se rodily záměry na výstavbu účelové archivní budovy.

Na tomto místě bych chtěla připomenout, že ani ostatní depozitáře V. oddělení nebyly bez problémů, byly nevytápěné, většinou vlhké nezřídka tmavé se špatným osvětlením a primitivním vybavením – žebříky, vozíky a „husičky“, bez možnosti odložit prohlížené dokumenty, které potřebovaly úřady i badatelé. Nejhuře na tom byl Břevnovský klášter. Jak se postupně zaplňoval do posledního místa převzatými fondy, přestával proudit v chladných a vlhkých místnostech vzduch, stoupala vlhkost, objevily se a rozšířily plísně.

Vytápěné, ale velice špatně, byly jen pracovny archivářů, kteří si užili studeného „odchovu“ až až. A co víc, klášter byl prvořadou a známou kulturní památkou nejen v Československu. Každý slušný cizí bedkr se o něm zmiňoval a tak, když konečně začaly opadávat nástropní fresky a „plakaly“ fresky na zdech, chtělo se mi plakat také. Moje nářky však nenašly nikde odezvy. Budova byl přísně uzavřená, kromě pracovníků SÚA a pracovníků vnitra do ní nikdo neměl přístup. Kolikrát jsem uvažovala, že udělám „průšvih“, pustím dovnitř nějakou zahraniční návštěvu a poprosím, aby

o žalostném stavu budovy podali kulturní veřejnosti informaci. Měla jsem to udělat, ale nestalo se. Klášter jako takový zachránila až restituce po roce 1989. Myslím, že podobné pocity sdílela většina pracovníků oddělení. Abych nebyla nespravedlivá, jednou se dostalo Břevnovskému klášteru rychlé „pomoci“. To, když prudký přivalový déšť se proudy vody valil rozbitou střechou na půdu a okamžitě prosakoval na stropy a stěny prvního poschodí. Zcela zoufalá jsem volala tehdejšímu řediteli SÚA J. Vrbatovi, který byl služebním autem za chvíli na místě. Společně jsme pod největší díry ve střeše dávali umyvadla, hrnce, škopky, vaničky a vše, co jsme na půdě sehnali. Nádoby byly za okamžik plné a vody tekla dál. Manipulační pracovník je nestačil vynášet a vracet na místo. Do týdne zametla uklízečka další nástropní fresky. Asi za tři týdny se střecha začala opravovat.

Brzy po svém ustavení se oddělení z praktických důvodů rozdělilo na dva úseky – zpracovatelský a skartační, oba celkem spravedlivě dotované členy oddělení. Základní úkol našeho oddělení totiž zněl: dozor nad výběrem archiválií ve spisovnách, odkud měly být plynule vyřazovány bezcenné písemnosti, přijímány archiválie z období po roce 1945 do SÚA a jejich archivní zpracování. Zpracovatelský úsek vedla A. Nosková, skartační úsek J. Žabka. Nezbytné bylo, aby odborný dohled ve spisovnách vykonávali zkušenější archiváři, kteří v nich postupně získávali autoritu, a tak střídání pracovníků více postihovalo úsek zpracovatelský. Dodnes obdivuji trpělivost a obětavost A. Noskové, která se svými „ovečkami“ začínala stále od začátku a přesto úsek fungoval a odevzdal řadu inventářů. Když ředitel SÚA vydal diskutabilní pokyn, že v SÚA nesmí narůstat nezpracovaný materiál a že na zpracování fondů z období po roce 1945, se budou v jedné archivní pětiletce podílet i archiváři z dalších dvou oddělení (II. a III.) nastaly nové problémy. Z jedné z četných porad se vrátila A. Nosková, která úkol koordinovala, zcela zničená a nešťastná. Řekla mi: „Chtělo se mi utéci, propadnout do země anebo brečet, když na instruktáž přišel i dr. Kollmann s tužičkou a papírkem“. Přestože touto cestou vznikly asi tři inventáře, nebyl to příliš chytrý nápad. Naštěstí zůstalo jen u této jedné akce, z níž si V. oddělení odneslo nelibost kolegů, že za jeho pracovníky museli pracovat oni.

Oba úseky úzce spolupracovaly, bylo-li třeba, existovala samozřejmá zastupitelnost a později, když už úkoly na skartačním úseku, díky nejrůznějším okolnostem, o nichž se zmíním dále, začínaly být těžko řešitelné, převzala A. Nosková i péči o některé spisovny, v nichž obětavě pracovala. Kolega Žabka zase pomáhal na zpracovatelském úseku radou i činem, když

bylo třeba vyrovnat se s provenienčním principem aj. Všichni pracovníci pak obětavě stěhovali a přenášeli archivní materiál z depozitářů do pořadačků a zpět, „házeli balíky“ při příjmu dokumentů ze spisoven i při odvozu skartu z vnitřní skartace. Nikdy jsem nezaznamenala, že by se někdo od jakékoliv práce odtáhl s tím, že to nemá v náplni práce.

Zásadním problémem, který musel skartační úsek řešit, byl obrovský nárůst písemné produkce ústředních úřadů a jimi přímo řízených institucí. Slíbila jsem, že nebudu zatěžovat čísla, ale na tomto místě se bez několika z nich neobejdu. Na skartačním úseku pracovalo od roku 1970 trvale pět, v lepších dobách sedm pracovníků. Od roku 1970 přešla předarchivní činnost plně do péče V. oddělení, v roce 1976 jsme převzali i péči o ústřední zemědělsko-lesnické organizace, kde až do té doby odborný archivní dohled vykonávalo IV. oddělení SÚA. V archivní pětiletce 1971–1975 činil roční průměr materiálu prohlédnutého našimi pracovníky ve spisovných 5 069 bm, tj. 233 tun, převedeno na kartóny 40522 kartónů spisů, v následující pětiletce 1976–1980 stoupla čísla takto: 7311 bm, tj. 399 tun a tedy 58 488 kartónů spisů. V následujících letech se nadprodukce písemné dokumentace průběžně zvyšovala a přibyla péče o instituce federálních úřadů, od jejichž zřízení uplynulo deset let. Např. v roce 1978 „prošlo“ rukama každého pracovníka skartačního úseku ve spisovných 1,75 km písemností, tj. 88,5 tuny, tedy 14000 kartónů. (Čísla jsou převzata z mého referátu na semináři k 25. výročí SÚA v roce 1979). Jejich práce ztěžovalo nekvalifikované personální vybavení spisoven, nedostatek vyhovujících prostorů spisoven umístěných většinou v suterénech a ve sklepích a především nezám nebo jen malý zájem původců písemností o materiál, který už každodenně nepotřebovali pro své fungování. Neexistence normy o spisové službě jim to tolerovala, vyhláška ministerstva vnitra č. 117/1974 Sb. z 27. listopadu 1974 byla v tomto ohledu příliš obecná - srov. oddíl 2 Skartační řízení, §3 Obecná ustanovení. Nemohly to řešit ani resortní normy o spisové službě a skartaci, které mnohé instituce ani nevypracovaly a nebo používaly normy zastaralé. Považuji v této situaci za nezbytné připomenout, že „skartátoři“ pracovali většinou v hygienicky nevyhovujících prostorách.

Abyste nás nadprodukce moderních písemností zcela nepohltila a dostáli jsme úkolům stanoveným archivům, v tomto případě, aby V. oddělení SÚA zvládlo své povinnosti předarchivní péče, bylo třeba od začátku pracovat na celé řadě organizačních a metodických pomůcek jak pro archiváře – skartátory, tak pro spisovny. Pokusím se vzpomenout na ty nejdůležitější, které měly vzájemnou spolupráci archiv – spisovny zracionalizovat.

Začali jsme hned na počátku 70. let zpřesněním a doplněním evidence centrálních institucí, u nichž SÚA dle archivního zákona a skartační vyhlášky vykonával odborný archivní dohled. To nás dovedlo k nutnosti postupně zpracovat a trvale doplňovat kartotéku vývoje státní správy. Pracovníci tak měli k dispozici všechny její změny po roce 1945, přehled o zrušených a nově vznikajících úřadech, což sloužilo oběma úsekům oddělení jak při zpracovávání fondů, tak při definování nepřehledných hromad spisů ve spisovnách.

Zpřísněná evidence původců spisů umožnila jejich pozdější kategorizaci. U institucí I. kategorie (ústřední úřady), kterých bylo zhruba 50, jsme vykonávali úplný archivní dohled, u institucí II. kategorie (institute přímo řízené ústředními úřady), kterých bylo přes 450, jsme postupně chtěli prosadit dohled částečný, zaměřený především na archiválie v jejich spisovnách a tzv. odlehčování skartace písemností schvalovat bez archivní prohlídky.

Proto jsme zpracovali několik tzv. typových seznamů písemností skupin A, V, S, které měly spisovně II. kategorie usnadnit práci. Vzpomínám např. na typový seznam pro organizace zahraničního obchodu, pro výzkumné a vývojové organizace a ústavy aj. Bohužel nikdy se nepodařilo beze zbytku tento záměr uskutečnit.

V roce 1976 byl dokončen detailní průzkum všech spisoven, který odhalil přehledné nedostatky – nekvalifikované personální obsazení (jen v 8 spisovnách pracovali vysokoškolsky vzdělaní pracovníci a asi v 5 případech středoškoláci, ostatní bez kvalifikace, často v kumulovaných funkcích), většinou nevyhovující umístění spisoven v tmavých a nevětratelných místnostech bez sociálního zázemí, nechuť nebo nemožnost tuto situaci ze strany vedení instituce řešit a v návaznosti na to jen malý počet vyhovujících resortních norem (spisové řády a plány, skartační řády a plány). Snažili jsme se tuto situaci řešit tím, že jsme provedli několikrát školení pracovníků spisoven a jejich nadřízených (ti se většinou nedostavili) a především tím, že jsme vyvíjeli tlak na zpracování resortních norem, jejichž schvalování nám dle vyhlášky MV č. 117/1974 Sb. příslušelo. Ve většině případů jsme na přípravě resortních norem spolupracovali a to nejen metodicky. Vždy po jejich schválení a vydání jsme uskutečňovali instruktáže pro pracovníky instituce, kteří s písemnostmi pracovali (většinou sekretářky).

V oddělení jsme založili sbírku resortních norem o spisové službě a skartaci, kterou jsme plynule doplňovali. O významu funkčních resortních norem o skartaci napsal podnětnou studii T.Kalina. Nazývala se

„Skartační směrnice jako součást řešení nadprodukce úředního materiálu centrálních institucí Německé demokratické republiky“ a byla publikována ve Sborníku archivních prací v roce 1976 (XXVI – 2). Průzkum spisoven vyústil v celkem podrobnou evidenci o písemnostech, nacházejících se v jejich prostorách. Pracovně jsme ji nazvali „velké karty spisoven“ – každá spisovna měla svou kartu. Do nich kolegyně Retichová zapisovala výsledky všech provedených odborných dohlídek – datum kontroly, množství vyškartovaných písemností a obsah archiválií i ponechané písemnosti charakteru V. Umožňovalo to přehled o vybraných archiváliích, s nimiž pak bylo nesnadné ve spisovnách nekontrolovaně manipulovat, ale poskytovalo to i přehled o práci archivářů ve spisovnách. Nejednou jsme těchto „velkých karet“ využili při reorganizacích úřadů, jejich likvidaci, stěhování atd., ale i změně „skartátora“. Nebylo vždy možné dodržet zásadu, aby pracovník skartačního úseku pečoval o stejných 7–10 ústředních institucí a jimi přímo řízených institucí. I skartační úsek postihovala, i když méně než zpracovatelský úsek, vpředu zmíněná fluktuace.

Trápila nás také fyzická kvalita, spíše nekvalitnost, vybraných archiválií. Mnohdy to byly nepodepsané a neadjustované kopie na průklepovém papíru s malou fyzickou trvanlivostí. Problematické to bylo zejména v případě ústředních úřadů. V systému vedoucí úlohy KSČ všechny zásadní materiály odcházely na vědomí, či ke schválení ÚV KSČ – na kvalitním hlavičkovém papíru, s razítky, podpisy atd. Když jsem se pokoušela v tehdejším archivu ÚV KSČ požádat, aby je jako „cizí“ materiály nedávali do stoupy, ale po dohodě předávali do SÚA, ale neuspěla jsem. Snad i proto, že většina z nich nesla značení TAJNÉ nebo PŘÍSNĚ TAJNÉ a odtajnit je mohl jen původce. Opačné problémy působila duplicita a multiduplicita některých zásadních materiálů, které bez ohledu na původce byly „archivovány“ na řadě ústředních úřadů. Jako příklad lze uvést zápisy ze schůzí vlády, usnesení a jiná rozhodnutí vlády, které dostával každý její ministr. Zde záleželo na koordinaci všech členů skartačního úseku, aby tyto materiály byly dochovány ve dvou vyhotoveních a ostatní mohly být skartovány. A podobných typů materiálů bylo mnohem více.

Když depotní prostory V. oddělení začátkem 80. let beznadějně zaplnily a hrozilo, že přeplněné spisovny se přestanou zabývat výběrem archiválií pod dozorem pracovníků skartačního úseku a budou usilovat o co nejrychlejší vyřazování písemností, chápané jako jejich odvoz do stoupy, zvolili jsme „záchrannou“ strategii. Spočívala v tom, že archiváři skartačního úseku i za pomoci některých pracovníků zpracovatelského úseku

budou pravidelně docházet do některých vytypovaných spisoven, budou v nich vybírat archiválie a sepisovat je s tím, že jakmile SÚA získá prostory, budou podle vyhotovených seznamů předávány k trvalé úschově do SÚA. Tak např. J. Žabka takto pracoval ve spisovně Úřadu předsednictva vlády, ve spisovně civilně-správního úseku MV ČR, A. Nosková na ministerstvu financí, ministerstvu školství, ve spisovně Ústředního výboru Národní fronty (odtud se v poslední chvíli před demolicí spojenou s výstavbou magistrály podařilo zachránit dokumentaci Ústředního akčního výboru NF z let 1948–1950) M. Mazáčová u řady kulturních institucí a uměleckých svazů atd.

Tuto naši činnost vedení archivu neschvalovalo, ředitel nám vytýkal, že děláme práci za „spisováky“ a tak jsme se s ní moc nechlubili, ale byli jsme přesvědčeni, že je užitečná a že je to jediné, co můžeme v dané situaci dělat, pokud nechceme pasivně ve spisovných podepisovat skartační protokoly. V této souvislosti musím vzpomenout na jednu paradoxní kauzu. Někdy kolem poloviny 80. let mi na přímou telefonní linku volal generální prokurátor ČR. Sdělil mi, že má přeplněnou spisovnu a že nemá lidi, kteří by připravili skartaci spisů z 50. let a let následujících a kategoricky žádal, abych mu dala k dispozici 2–3 archiváře, kteří skartaci připraví. Snažila jsem se mu vysvětlit, že příprava skartačního řízení je, dle archivního zákona i vyhlášky MV ČR, povinností jeho úřadu. Nedohodli jsme se. Pak následovaly obdobné 3–4 telefonáty, ty poslední ze strany generálního prokurátora, jehož jméno jsem raději zapoměla, už zcela výhružné. Samozřejmě jsem informovala ředitele archivu, jeho reakce byla evidentně rozpačitá. A poté přišel cestou vedení ministerstva vnitra a jeho archivní správy, ředitelův striktní příkaz, pracovníky do spisovny poslat na přípravu skartace, nikoliv na již dříve nelibě trpěný výběr a evidenci archiválií. Volba padla na T. Kalinu, který byl dohledajícím archivářem nad touto spisovnou a na další dva kolegy, jejichž jména se mi již nevybavují. Oportunismus vedení se mnou tehdy lomcoval, ale výsledek za to stál. Kolegové v tamní spisovně tehdy zachránili materiály z 50. let, které se týkaly soudních postihů „kulaků“ a odpůrců, družstev na vesnicích v 50. letech, i soudní postihy řemeslníků a malých podnikatelů, kteří se nechtěli vzdát svých živností. To generální prokurátor zřejmě netušil.

Ještě nesmím zapomenout na jednu akci, která zákonitě vyplynula z naší práce a problémů, které ji provázely. Kolegové ze skartačního úseku z vlastní iniciativy zpracovali v roce 1973 náročný tematický úkol nazvaný „Nadprodukce písemného materiálu ústředních orgánů ČSR a ČSSR. Návrhy na opatření v oblasti předarchivní péče.“ V něm ze zahraniční

literatury sestavili přehled o tom, jak je zabezpečena předarchivní péče formou meziarchivů, či správních archivů v zahraničí. Navázali v něm na průkopnickou studii Josefa Kollmanna „K problematice nadprodukce písemného materiálu (meziarchivy)“, publikovanou již v roce 1967 (SAP, XVII – 2). S odstupem času naši tehdejší studii nemohu chápat jinak, než jako důrazný apel na odpovědná místa, že dosavadními způsoby a metodami se nedá nadprodukce moderního materiálu zvládnout. Vzpomínám si, že byla přijata velmi vlažně a bez větší odezvy. Pro jistotu nebyla ani publikována. Utvrdila mě v tom nelibá reakce ředitele Archivní správy MV ČR, když jsem závěry ze studie a požadavek na zřízení meziarchivu prezentovala na semináři k 30. výročí SÚA: „Děvče, s těmi meziarchivy nás nezlob!“

Zlobit jsem přestala v roce 1989, kdy jsem na vlastní žádost rozvázala pracovní poměr se SÚA. Důvodem byl těžká dlouhodobá nemoc manžela a náročná operace, kterou musel podstoupit. Bylo zcela vyloučené, abych byla 11 hodin denně mimo domov (i s cestou do zaměstnání a zpět). Velice mě trápilo, že jsem nemohla být po boku svých kolegů ve složité situaci, kterou museli zvládnout po restituci Břevnovského kláštera i při masivních přesunech z ostatních depozitářů do nové archivní budovy.

Po původním váhání a rozpacích jsem se ráda podělila o své vzpomínky, dnes již více než čtyřicet let staré, se svými současníky i mladšími kolegy. Jsem šťastná, že dnešní Národní archiv má novou účelovou budovu a všem jeho pracovníkům přeji radost z práce a mnoho úspěchů.